



FANTASIA APOCALYPTICA

(2012–2017)

11. ŘÍJNA 2019 V 19 HODIN

AUTOR: PROF. DONALD ERVIN KNUTH

VARHANY: JAN ROTREKL

Česká premiéra

Jezuitský kostel Nanebevzetí Panny Marie v Brně

Koncert je organizován a pořádán u příležitosti 25. výročí
Fakulty informatiky Masarykovy univerzity

25.fi.muni.cz

FANTASIA APOCALYPTICA

PŘEKLAD ŘECKÉHO TEXTU ZJEVENÍ JANOVO

Kapitola 1: Prolog; Tvář jako slunce

Kapitola 2: Církvi v Efesu, Smyrně, Pergamonu a Thyatirech

Kapitola 3: Církvi v Sardách, Filadelfii, a Laodikeji

Kapitola 4: Nebeský trůn

Kapitola 5: Zapečetěná kniha

Kapitola 6: Prvních šest pečetí

Kapitola 7: Sto čtyřiačtyřicet tisíc; Nesčíslný zástup

Kapitola 8: Sedmá pečeť; První čtyři polnice

Kapitola 9: Pátá polnice; Šestá polnice

Kapitola 10: Anděl s otevřenou knížkou

Kapitola 11: Dva svědkové; Sedmá polnice

Kapitola 12: Žena a drak

Kapitola 13: Šelma vystupující z moře; Šelma vystupující ze země

Kapitola 14: Píseň Beránkových paniců; Tři andělé; Sklizeň země

Kapitola 15: Mojžíšova a Beránkova píseň

Kapitola 16: Sedm číší Božího hněvu

Kapitola 17: Nevěstka sedící na šelmě

Kapitola 18: Pád Babylonu

Kapitola 19: Svatba Beránkova; Jezdec na bílém koni

Kapitola 20: Tisíc let; Poslední soud

Kapitola 21: Činím všechno nové; Zářící město

Kapitola 22: Přijdu brzy; Epilog

○ VARHANÍKOVI

Jan Rotrekl se narodil v roce 1986. První vzdělání v oboru varhanní hry získal v Praze u Ireny Chřibkové. Ve Francii pokračoval ve studiu u Érica Lebruna na konzervatoři v Saint-Maur-des-Fossés. Od roku 2010 do roku 2014 studoval ve Vídni na Univerzitě hudby a umění ve třídě Martina Haselböcka. Absolvoval několik mistrovských kurzů, např. s Martinem Sanderem, Luigim Tagliavinim a Pierem Damianem Perettim. Kromě České republiky koncertoval na Slovensku, v Německu, Rakousku, Francii, Finsku a Rusku, jako sólista a také s jinými soubory. Jeho repertoár zahrnuje hudební literaturu od renesance do 21. století s důrazem na současnou hudbu. V posledních letech také organizuje koncerty staré hudby v kostele sv. Bartoloměje v Praze, kde působí jako varhaník.

Současně s hudbou studoval Jan Rotrekl chemii. V roce 2012 získal magisterský diplom s vyznamenáním z fyzikální chemie na Vysoké škole chemicko-technologické v Praze a letos obhájil titul Ph.D. v témže oboru na Ústavu chemických procesů AV ČR v Praze.

○ NÁSTROJI

Jezuitský kostel v Brně byl postaven na přelomu 17. století, ale v roce 1944 byl těžce poškozen, když byly zničeny jeho barokní varhany postavené Thomasem Schwarzem v roce 1743. V poválečných letech byl kostel obnoven a opatřen dočasnými varhanami.

Současné nové varhany z dílny Hermanna Mathise z roku 2014 nesou jméno anglického mučedníka sv. Edmunda Kampiána (1540–1581), který vstoupil k jezuitům v roce 1573 a dokončil noviciát v Brně. Varhany byly tonálně a architektonicky navrženy záměrně v moderním stylu, ale svým designem a proporcemi jsou orientovány na bývalé Schwarzovy varhany. Jejich 48 registrů je rozděleno do tří manuálů a pedálu. Hrací traktura je čistě mechanická, rejstříková traktura je zdvojená – mechanická a elektrická.

Varhany sv. Edmunda Kampiána hrají kromě doprovodu liturgie také důležitou roli v hudebním životě města Brna, a to v sólových koncertech a jako součást velkých orchestrů, jakož i při absolventských koncertech a souměřích Konzervatoře Brno a Janáčkovy akademie múzických umění. Varhany lze přizpůsobit pro každý koncert přednastavením mnoha kombinací hlasů (například Fantasia Apocalyptica potřebuje kolem tří set takových předvoleb). Varhaník přepíná mezi těmito kombinacemi stisknutím speciálních tlačítek, která jsou umístěna pod klaviaturami nebo nad pedály.

○ ILUSTRÁTOROVI

Duane R. Bibby vytváří významné kresby již od té doby, kdy udělal nástěnnou malbu kachen na jezeře Tule za pomoci zpětného projektoru jako žák třetí třídy v komunitě farmářů, kde vyrůstal. Některé z jeho prvních významných publikací v časopise *CARtoons* se objevily během jeho tříletého působení v armádě. Ve studiu umění pak pokračoval na Arizonské státní univerzitě a na ArtCenter College of Design v Los Angeles. Později však vysokoškolského studia zanechal, aby se stal nezávislým umělcem/designérem/ilustrátorem/karikaturistou.

Ilustroval řadu knih různých žánrů, včetně učebnic pro základní školy, manuálů pro tovární stroje, či botanického časopisu *The Herb Quarterly*. Snad nejznámější jsou jeho poutavé ilustrace, které vytvořil pro knihy *The T_EXbook* (1984) a *The METAFONTbook* (1986) Donalda Knutha, po nichž ho začali žádat další počítačovní vědci o ilustrace pro své vlastní práce.

Duane a jeho manželka Jeannette Ahlgren (také umělkyně) žijí ve Fortuně v Kalifornii, kde si rádi hrají se svými domácími mazlíčky a kutí na automobilech.

PODĚKOVÁNÍ

Za myšlenku uskutečnit skladbu Fantasia Apocalyptica v Brně vděčíme Jiřímu Zlatuškoví. Při vlastním provedení skladby spoluúčinkují Don Knuth, Vít Novotný a Tomáš Szaniszló, kteří zajistí projekci na tři obrazovky synchronně podle varhanního partu, a Slavomír Kvasňovský jako hráč na bicí nástroje.

Poděkování patří také Vojtěchu Suchému, Janu Martinu Bejčkovi, Josefu Gerbrichovi, Dávidovi Luptákovi a Petru Sojkovi za cennou pomoc s uspořádáním koncertu, jakož i Pavlu Šilerovi a firmě AV Media za technické zajištění projekce.

○ SKLADATELI

Donald Ervin Knuth je emeritním profesorem na Stanfordově univerzitě, kde se stal profesorem informatiky v roce 1968. Hudba se však stala jeho celoživotním koníčkem.

Jeho otec Ervin Knuth působil celý život jako pedagog a varhaník, již jako mladý muž hrál na Světové výstavě v Chicagu v roce 1934. Don studoval varhany jen krátce, když byl dvanáctiletým studentem klavíru. Varhaníkem se stal „náhodou“ v roce 1965, když náhle onemocněl hudební ředitel jeho kongregace. Ještě v téže roce vstoupil do Amerického spolku varhaníků a do varhan se zamiloval. Sabatické roky mu pak následně umožnily účastnit

se kurzů pro pokročilé: v roce 1968 u Mary Krimmelové na Westminster Choir College a v roce 1986 u Scotta Turkingtona v bostonském presbyterním kostele sjednocené církve Krista.

Don a jeho manželka Jill pověřili firmu Abbott a Sieker, aby pro jejich pronajatý dům v areálu Stanfordské univerzity postavila varhany. Tento 16rejstříkový nástroj, který byl dokončen v roce 1975, je zmíněn nepřímo v Donově knize *Třídění a vyhledávání*, kde jedna z položek v rejstříku zní „Honorář za knihu, použití, 407“.

Don jako skladatel je samouk. Od studií na střední škole přečetl na toto téma mnoho knih (zejména klasické texty od Pistona, Stainera, Schönberga a Hindemitha), a přehrál stovky klavírních transkripcí nádherných klasických skladeb. S potěšením zjistil, že jeho hlavní životní dílo — psaní knih o počítačovém programování — má s komponováním hudby opravdu hodně společného.

O SKLADBĚ

Biblická kniha Zjevení, známá také jako Apokalypsa (zjevení, odhalení), je mystické dílo plné symbolů. Skládá se hlavně ze snu, který byl zaznamenán v prvním století po Kristu apoštolem Janem. Dramatické události v tomto slavném snu vyvolávají celou paletu lidských emocí, protože zdůrazňují zásadní aspekty života, smrti a duchovna.

Na počátku 60. let byl Donald Knuth fascinován způsobem, jakými autor Zjevení zdůraznil mnoho různých čísel (2; 3; 3,5; 4; 7; 12; 24; ...), a dal jim symbolický význam. Knuth brzy začal přemýšlet o možnosti vytvořit uspokojivé hudební dílo, které by začleňovalo čísla ve Zjevení a další mystické symboly v podstatě v jejich původním pořadí. V roce 2011 poznamenal, že takový projekt „může být šílený, ale ‚múza‘ mě povzbuzuje k tomu, abych se do toho pustil, už více než 40 let. ... Jsem fascinován tím, že tak mnoho umělců a spisovatelů bylo inspirováno [Zjevením], když je tomu nyní už téměř 2 000 let; tak nemohu odolat myšlence, že možná i já bych mohl být veden těmito starodávnými slovy k vytvoření něčeho, co by mohlo nově oslovit lidi 21. století.“

Řecký text Zjevení, který obsahuje téměř přesně 10 000 slov, byl základním zdrojem při vytváření hudební kompozice. Knuth v něm identifikoval více než 100 hlavních motivů a každému z nich přiřadil hudební ekvivalent. Tyto motivy je slyšet opakovaně, jak se na sebe vrší, až se nakonec stanou posluchači povědomé.

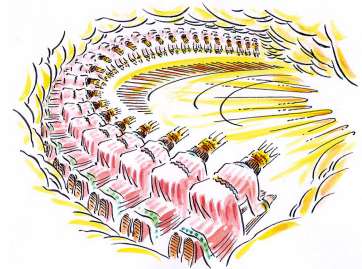
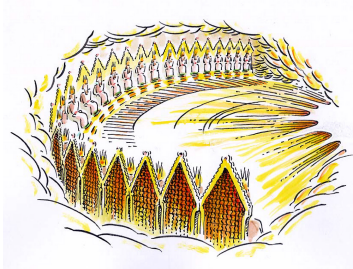
Některé z těchto motivů jsou melodické, např. ‚Bůh‘ má téma se třemi notami ‚G, E, C‘, některé motivy jsou rytmické, např. dvakrát tečkovaný rytmus představuje královskou hodnost, některé jsou harmonické, např. ‚člověka‘ představuje tristanovský akord a ‚služebníka‘ Stravinského akord Petrušky. Další z motivů jsou hudební idiomy: ‚anděl‘ je vyjádřen arpeggiem, ‚milost‘ ozdobnou notou. Některé z nich jsou základní hudební prvky: ‚běda‘ je bluesová stupnice, ‚starci‘ jsou stupnice chromatická, ‚lev‘ oktatonická; ‚sladké‘ a ‚kyselé‘ durová a mollová. ‚Prorok‘ je protipohyb, ‚slunce‘ palindrom, ‚zlato‘ těsná harmonie. Jiné motivy pocházejí z trigramů I-ťingu: ‚Země‘ je dolů-dolů-dolů, ‚nebe‘ nahoru-nahoru-nahoru, ‚oheň‘ nahoru-dolů-nahoru, ‚voda‘ dolů-nahoru-dolů. A některé se inspiroují přírodou: ‚Beránka‘ vyjadřuje bečení, ‚koně‘ imitace ržání.

Některé motivy mohou účinně vyjádřit pouze píšťalové varhany: ‚hvězda‘ je vyjádřena použitím cimbálové hvězdice (zimbelstern), ‚otevřít‘ a ‚zavřít‘ je reprezentováno otevíráním a zavíráním žaluzií, které obklopují píšťaly a změna jejich polohy umožňuje plynule měnit hlasitost zvuku.

Některé motivy v této skladbě se odvolávají na styly velkých skladatelů: ‚pečeť‘ připomíná Alaina, ‚pravda‘ Bacha, ‚moc‘ Beethovena, ‚hlas‘ Borodina, ‚trůn‘ Brubecka, ‚oblak‘ Debussyho, ‚slovo‘ Francka, ‚chrám‘ Gershwin, ‚kniha‘ Hindemitha, ‚uctívání‘ Messiaena a ‚rouhání‘ Schoenberg. Významný je i vliv českého velikána Antonína Dvořáka, jehož Symfonie č. 9 se ozývá v motivu Nového Jeruzaléma (verš 21:1).

Protože kniha Zjevení zahrnuje obrovské množství různých událostí a emocí, žádný samostatný styl nemůže adekvátně reprezentovat celý příběh. Proto je Fantasia Apocalyptica eklektickou směsí mnoha stylů: starověká řecká hudba; středověké zpěvy; tradiční britské zvonové hry; barokní kontrapunkt; lidová hudba Blízkého východu; zpěv podle tvarových not; spirituály; kalypso; romantické symfonie, chorály a kombinatorické vzory; atonální hudba; jazz a Broadway; rock a rap. Můžeme rozpoznat i hudbu vyzváněcích tónů mobilních telefonů. Všechny tyto styly utváří koherentní celek díky všestrannosti píšťalových varhan.

Fantasia Apocalyptica vzdává hold desítkám sborových skladeb založených na knize Zjevení. Odlišná zhudebnění stejného textu různými skladateli různých epoch do sebe kupodivu někdy velmi dobře zapadají.



Duane R. Bibby



„Věčné mlčení těch nekonečných prostorů mě děsí.“
Blaise Pascal (Myšlenky)

25.fi.muni.cz